

HANKOVSZKY TAMÁS

Vannak-e az állatoknak jogai

avagy miért szorulnak rá az állatok a metafizikára

Az állati jogokért fellépők a világról sajátos perspektívával rendelkeznek, feltehetően mindent megtesznek azért, hogy pontosan lássák, amit nézőpontjuk látniuk enged. De nem az a fő kérdés, hogy mit mondanak, hanem, hogy miért mondják. A probléma nem szaktudományos (jogi, biológiai), hanem filozófiai. Az állatjog tárgyalásának központjában tehát annak kell állnia, hogy minél pontosabban megértsük a feltett kérdést és ennek érdekében a kérdést feltevőket, az állati jogok mozgalmának természetét. Ezért kell figyelmünket arra a tematikai hiányra (a hiány történetére) fordítani, amely ezen a téren a történelem nagy részében megmutatkozott.

E hiány kezelésére az látszik a legmegfelelőbbnek, ha azt mondjuk, hogy az elmúlt korok olyan axiómarendszerrel dolgoztak, amelyben nem volt értelmes az állati jogokról beszélni. Az állatokhoz való viszony másképpen volt strukturálva, mint ahogyan a mai mozgalmak azt látni szeretnék. Ez a más-ság egy a maitól eltérő filozófiai gondolkodásból eredt, amelyet összefoglalóan metafizikus filozófiának nevezhetnénk. E gondolkodásmód, melynek két alapszöveg-csoportja Európában a Biblia és a görög filozófia, egészen Kantig szilárdan tartotta magát, a világ más tájain pedig ma is meghatározó. Rendszerében a létezők hierarchikus viszonyban vannak egymással, és valamennyien alá vannak rendelve egy természetfölötti hatalomnak. Mivel az ember a lété-hierarchiában felette áll az állatoknak, a közöttük levő viszony nem szimmetrikus: a zsidó keresztény kultúra legitimációs szöveghelyeként e témában leggyakrabban idézett bibliai részlet az *uralkodás* szóval írja le.

Az állatok jogainak tételezése csak akkor vetődhetett fel, amikor a hierarchikus rend megingott. Ez legkorábban a reneszánszban mutatható ki. Ekkor történt ugyanis az antropológiai gondolkodás fordulata, mely egyben a gondolkodás antropológiai fordulata is volt, és amelyet humanizmusnak nevezünk. E fordulat lényege, hogy mindaddig az ember mint Istenhez rendelt létezőt határozta meg önmagát, mint teremtményt, vagyis az előbb említett hierarchia részeként. Mint ilyennek egyértelműek voltak a viszonyai fölfelé és lefelé egyaránt. Az állatok státusza attól függött (és függ ma is), hogy miként gondolkodunk az emberről, hiszen mindig az ember az, akinek az állatok esetleges jogait tiszteletben kell tartania (eltekintve a legújabb és legszélsőségesebb törekvésektől, melyek szerint az állatoknak is tisztelniük kell egymás jogait, például a ragadozóknak a zsákmányállatok élethez való jogát). Az állatok a középkor Európájában az ember kiemelt helyzete miatt nem számíthattak jogokra, legfeljebb ember-séges uralomra, mint ahogy az ember sem követelhetett semmit az Úristentől, inkább gondviselő uralma címzettjének érezte magát. A humanizmus újdonsága abban ragadható meg, hogy az embert egyre inkább a középpontba állította, Isten helyzete egyre periferikusabbá vált a filozófiai világképben. Eddig Isten feladata volt, hogy megvédje őt, és méltóságát is szavatolta. „Micsoda az ember, hogy tudsz föléle s gondod van reá?” — énekelte a zsolttáros. Miután az ember nem akart többé tudni Istenről, magának kellett deklarálnia saját méltóságát.

Mindemellett még egy párhuzamos tendenciát is érdemes kimutatni az újkor történelmében, melyet Freud decentralizáló gondolkodási irányának neve-

zett. A pszichoanalízis megalkotója szívesen gondolt úgy magára, mint aki a Kopernikusz-Darwin vonalat folytatja, amennyiben az embert középponti, kiemelt helyéről az őt megillető alacsonyabb státuszba utalta. Kopernikusz megmutatta, hogy a Föld és rajta az ember nem a világegyetem középpontja, hanem parányi, esetleges pont csupán. Darwin még ennél is döntőbb változást hozott emberképünkbe. Elmélete nyomán tudjuk, hogy az ember csak véletlenszerű mutációknak, vak természeti hatásoknak és a többiekénél némileg nagyobb ügyességének köszönheti létét és helyét a világban. A mítosszá vált magasabbrendűség hízelgő tudata helyett cserébe csak állatokat kaptunk testvérül. Az Isten képére teremtett, az angyalokhoz hasonló lényből az evolúció győztese, a legfőbb állat lett. Ehhez a lealacsonyító tendenciához úgy csatlakozik Freud, hogy megfosztja az embert önillúziójának maradékától is. Kopernikusz után, ha többé nem is a világegyetem központjaként, de még a Föld uraként, a többi létezőt messze meghaladó lényként gondolhatta el magát az ember. Darwin után már ez az uralom is esetlegessé vált — a felsőbbrendűség pedig csak bizonyos szempontból való elsőséggé. Egyre aktuálisabbá vált Pascal, aki úgy próbálta megalapozni az ember méltóságát, hogy az állatokól megkülönböztető differentia specificát a gondolkodást, az öntudatot hangsúlyozta és jelentette ki valami önmagában csodálatos dolognak, a világ többi részét pedig érzéketlennek állította be, olyan mechanizmusnak, mely vak szükségszerűségeknek engedelmessékedik. Az így kialakult emberképre mérte az (eddig) utolsó csapást Freud, aki bebizonyította az egónak, hogy nem úr a saját házában. Kiderült, hogy az, akit énné hiszünk, akivel azonosnak gondoljuk magunkat, csak az egyik, talán nem is a legbefolyásosabb irányítója tetteinknek.

Az eddigiekben vázlatosan bemutatott szellemi folyamatok segítségével láthatóvá vált az az antropológiai mező, melyben megszólaltak az állati jogok hirdetői. E szituáció legfőbb jellegzetessége témánk szempontjából az, hogy nagyon nehézé vált arra válaszolni, miért illet meg valakit valami. A jogok megalapozása még az ember esetében is problémás lett (nem is beszélve az állatokról).

Aquinói Szent Tamás irigylésre méltóan könnyű helyzetben volt, mikor válaszolni akart a kérdésre, hogy mi az alapja annak a jognak, hogy valakit valami megillet. Először is azt mondta, hogy sokféle alapja van a jogoknak: megállapodások, ígéret,

törvényes határozatok, és fakadnak jogok a dolog természetéből is: *ex ipsa natura rei*. Ez utóbbiakat nevezik természetes jogoknak. A szerződések és ígéretetek is csak akkor hoznak létre jogokat, ha nem ellenkeznek a dolog természetével. Végül is Szent Tamás azt állíthatja, hogy az ember természetében rejlik jogainak alapja. Ha például egy kőnek megígérek valamit, de később mégsem teljesítem, akkor nem vagyok igazságtalan velem szemben, legfeljebb feledékeny. Más a helyzet, ha embernek ígérek meg valamit. A két eset megítélésének különbsége a kő és az ember eltérő természetéből fakad. Ha nincsen emberi természet, mint azt Sartre állította, akkor azt tehetek az emberrel is, amit akarok, pontosan úgy mint egy kővel. Sőt előállhat az a helyzet, melyet Josef Pieper jósol, hogy „nemcsak a hóhérok akarják majd tagadni, hogy valami feltétlenül megilleti az embert, hanem maguk az áldozatok sem fogják tudni megmondani, miért is történik velük valójában jogtalanság”.

Az emberi lényeg iránti érzéketlenség, vagyis a nominalista ízű antropológia következtében előállt bizonytalan helyzetből Európa úgy próbált kilábalni, hogy egyszerűen deklarálta, hogy márpedig az embernek vannak jogai. Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatába gyűjtötték össze az utolsó pillanatban (mint egy rezervátumba a kihalástól fenyegetett állatokat) mindazokat a jogokat, amelyeknek hajdan megvolt a legitimitásuk, de a humanizmus, majd a felvilágosodás eszméi nyomán végképp eltűnt a lábuk alól a talaj. A probléma akkor áll elő, amikor nemcsak pontosító, kifejtő és alkalmazó szövegek képezik tovább a metafizikus gondolkodás eredményeit őrző Nyilatkozatot, hanem analógiásan az állatok jogait is ki akarják olvasni belőle. Hogy ez mennyire helyes lépés, azt, elveszítve az alapszövegnek tekinthető Nyilatkozat forrásait, sajnos már nehezen tudjuk eldönteni.

Az analógia, mellyel az állati jogok harcosai élnek, roppant egyszerű: ha az embernek van joga az élethez, akkor van az állatnak is. Sőt ennél tovább is mennek. Az állatkertekről, az állati jogokat nyíltan tipró intézményekről szólva Ingrid Newkirk, egy nemzetközi állatvédőszervezet elnöke kijelentette, hogy azok „egyfajta, az emberi rasszizmusra emlékeztető fajelmélet bűnébe estek; semmi nem indokolja, hogy azt gondoljuk, az állatok alacsonyabbrendűek, kevesebb jog illeti meg őket, mint az embert”. Az idézet kulcsa a *semmi nem indokolja* állítás, mely teljesen abszurd feltevés lenne, ha az elnöknek nem az imént vázolni próbált modern szituá-

ció gyermeke lenne. Így azonban a premisszákhöz példaadóan hű következtetés az, amit mond. Mert mi más indokolhatná, hogy azt gondoljuk, több jogunk van, mint az állatoknak? Semmi más, mint az emberi természetre való hivatkozás, mégpedig filozófiai, nem pedig biológiai értelemben véve a *természet*-et. Csakhogy a filozófiai gondolkodás ezt a fogalmat Sartre-ig és Freudig elkótyavetyélte. Utánuk már csak a szó biológiai értelme maradt, ez pedig valóban nem indokolja a jogfosztó különbségtételt. Darwin óta lett nyilvánvaló az a folyamat, hogy az ember egyre inkább az állatokkal való hasonlóságában szemléli magát. Míg a középkorban a jellemző porfűröszi típusú emberdefiníció a testtel bíró szellemi létező volt, addig ma éppen fordítva, a gondolkodó állat meghatározás látszik a legmegfelelőbbnek. Az ilyen definíciókban mindig a *genus*, esetünkben a *szellemi létező*, illetve az *állat* a hangsúlyos. Az előbbi egy metafizikai, lényegkarakterű kifejezés, az utóbbi viszont inkább akcidentális, hiszen biológiai szempontú, tulajdonságokat megragadó kategória. Úgy is mondhatnám, hogy ma már az ember esetében a porfűröszi fa egybeesik az állatvilág családfájával.

Hogy az embereknek vannak jogai, (legalábbis a deklarációs szintjén), az állatoknak pedig nincsenek, az ma egyedül azzal magyarázható, hogy az emberi jogokat kinyilatkoztatták, az állatokéit meg nem. Az állatvédők legfontosabb feladata az lenne, hogy hasonló tekintéllyel deklarálják védenek jogait. Ezt a tekintélyt azonban nagyon nehéz megszerezni, ezért érveléssel próbálnak híveket toborozni nézetiknek. Ezen a ponton azonban szükségképpen ingoványos talajra lépnek. Amennyire támadhatatlan az a logika, amely kijelenti az analógiát az ember és az állat között, és egyszerűen az ember jogából származtatja az állatét, ugyanannyira esendő a gondolat, hogy kilépve az analógia biztonságos várából, csatát kezdünk a nyílt terepen az állati jogokért. Hiszen ragaszkodva az ember-állat analógiához, éppen a legnehezebb kérdést vehetjük megoldottnak, a végső megalapozás kényszerét, mivel az emberi jogok nagytekintélyű szövegein túlra manapság már nem szokás kérdezni. Ha viszont az állati jogok megalapozását valaki külön akarja elvégezni, akkor válaszolnia kell arra a kérdésre, hogy miért illeti meg az állatot valami.

Az érvelést általában arra szokás alapozni, hogy az állat nem dolog, hanem élőlény, mely érezni és

szenvetdni képes. Talán ebből következik, hogy a legalapvetőbb állati jogoknak az élethez és a kíméletes bánásmódhoz való jogot tekintik. Egyáltalán nem világos azonban, hogy abból, hogy valami van, miért következik, hogy kell is lennie. Hasonlóképpen reménytelen az az érvelés, mely az állatok fájdalomérzékelési képességéből próbálna bármi jogot kihámozni.

Ha már mindenáron érvelni akarnak az állatvédők, akkor véleményem szerint egyetlen elfogadható gondolatmenet áll rendelkezésükre. Igaz, ez az út is felhasználja az ember és az állat közötti analógiát, de nem olyan hideg tételként állítja elénk, mint amikor csak annyit mondunk, hogy „ha vannak jogai az embernek, akkor vannak az állatnak is”. Ez a tárgyi igazságra számot tartó kijelentés mindeddig nem vált hatékonyá, talán azért, mert könnyen elzárkózhat előle az ember, mint nem rá tartozó elől. Ha azonban az állat és az ember közötti hasonlóság tényét az ember érdekében vetjük be, talán jó származhat belőle az állatnak is. Az érvelés így hangozhatna: „Mivel egyre inkább társakat látunk az állatokban, egyre kevésbé érezzük őket lényegében másoknak, mint mi vagyunk, és mivel a vergődésben, mellyel a fájdalomra reagálnak, az emberi szenvedés tükörképét ismerjük fel, tiltani kell az állatok kínzását vagy elpusztítását, hiszen aki ezt teszi, nem biztos, hogy különbséget tesz ember és állat között: aki az állatot nem kíméli, lehet, hogy gátlástalanul fog bánni az emberrel is.” Vagy ugyanez pozitíve: „Az emberi közösségen belül nem lehet megtérni semmiféle erőszakot, hanem a kölcsönös tiszteletnek kell jellemeznie a viszonyokat. Hogy ezt a kívánatos viselkedésformát kialakítsuk a társadalomban, ahhoz az élet minden területén el kell várni az ennek megfelelő gyakorlatot, hiszen elképzelhetetlen, hogy az embertársi konfliktusokat kommunikációs eszközzel oldja meg az, aki az élet egyéb területén, és főleg a szintén érző lényekkel szemben, érdekeinek egyoldalú érvényesítéséhez szokik hozzá.” Az állatvédők mégsem élnek az efféle retorikával, talán azért, mert ez szerintük lényegében nem sokban különbözne az évezredes gyakorlattól, miszerint az ember mindig a saját érdekeinek megfelelően használta az állatot, vagyis kihasználta őket. Bármennyire is igaz, hogy az állatok hasznára válhatna ez az újabb megközelítésmód, mégsem önmagukért védené az állatot, ezért nem fogadható el.

Az emberközpontú érvelés mégis uralkodó az állatokat védő törvényekben vagy érvelésekben. Hadd utaljak csak két példára. Klement Tamás, egy ma-

gyar állatvédő egyesület elnöke a svájci állatvédő törvény méltatásakor azt a legkorszerűbbnek nevezte, mivel az állatok kínzása mellett a megijesztésüket is tiltja. Magyarán, igaz csak zárójelben, hozzáfűzi: „Ha belegondolunk, hogy például egy kutya felesleges ijesztésének milyen kárát láthatjuk mi magunk, ha visszatámad, mindjárt ésszerűvé válik a szabályozás.” Bár más helyen valóban önmagáért tartja védendőnek az állatot, ennek a kis tollhibának mégis jelentése van. Nem különben annak a ténynek is, hogy például a német állatvédő törvény szigorú védelme is csak a gerincesekre terjed ki, melyek leginkább hasonlítanak ránk, és amelyek szenvedése a leginkább megnyilvánul külső jelekben is, ezért a legnehezebb együttérzés nélkül elmenni mellette. E két példa csak megerősíti azt a feltevést, amelyet fejtegetéseim kiindulópontjául választottam, és amelyet egyébként sem nehéz belátni: hogy az állatokhoz való viszonyt mindig az emberről való gondolkodás határozza meg és motiválja. Önmagukban az állatok nem fontosak nekünk ma sem. Az állatok jogainak deklarálása azt az élőlényi kört védelmezi, amelyben leginkább felismeri magát az ember. A védelem az emberre koncentrál. Az ember-szabású állatok számára követelt jogok erősen antropomorf jellegűek, a jogalkotók nem feltétlenül az állatot látják a megvédeni kívántakban, ami nem is csoda, mert ha az ember lényegét sem gondoljuk már el, miért lenne akkor koncepciónk az állatról. Amikor a prédaállatok élethez való jogát hozza valaki szóba (a már idézett Ingrid Newkirk volt az), és feladatul tűzi ki Izaiásnak az együtt legelésző bárányról farkasról, oroszlánról szóló eszkatologikus víziójának valósággá váltását, akkor ékes bizonyítékát szolgáltatja annak, mennyire idegen a gondolkodásmódja az állatvilág valóságától, mennyire az emberi világ szempontjai vezetik. Mindehhez járul az, hogy az állati jogok követelői nem jogászok vagy filozófusok, hanem főképp természetvédők, akiket az emberi tevékenység következtében egyre-másra kihalt állatfajok a közelgő ökológiai katasztrófára figyelmeztetnek, mely ha bekövetkezik, elsöpörheti magát az embert is.

Függetlenül azonban attól, hogy milyen implicit indítékok állnak az állati jogok követelése mögött, ezeket a jogokat lehetetlen filozófiailag megalapozni. Ugyanaz az antropológiai gondolkodás teszi ezt lehetetlenné, amelynek következtében felvetődött e jogoknak az ötlete, megszüntetendő azt a kétségtelenül áldatalan állapotot, amelybe az állatok és az emberek is kerültek, amikor összedőlt az a hierar-

chia, amely addig mindennek és mindenkinek kijelölte a maga helyét. Sajat helyzetét, jogállását gyorsan tisztázta a Nyilatkozattal az ember, megnyugtató rend viszont csak akkor áll elő, ha a szintén vonatkoztatási pont nélkül maradt állatok ügye is megoldódik. De mit tegyünk akkor, ha a jog, melyre az állatokhoz való helyes viszonyunkat alapozhatnánk, maga is megalapozhatatlan? Csak nem szorulunk rá újra a metafizikára?

Újabban elhangzott az állatvédők részéről az a vélemény, hogy „az egyházzal való együttműködésnek kellene most a mozgalom az egyik legnagyobb feladatnává lennie”. Az állatvédők hagyományosan az egyházban vélik felfedezni minden, az állatokat sújtó rossznak az okát, ezzel is bizonyítva, hogy mennyire a felvilágosodás szellemi örököse ez a mozgalom.

Nemcsak a kereszténységet hívja újabban segítségül az állatvédő mozgalom, hanem a Bibliát is. Óvakodik azonban attól, hogy úgy olvassa azt, mint valóságos szöveget, hiszen így más következtetéseket van módja levonni az állatokkal kapcsolatban, mint tették azt az elmúlt századokban. Az egyházak támogatása és a Biblia azért fontos az állatvédőknek, hogy nagy tekintélyű hivatkozási alaphoz jussanak.

A Biblia nem homogén mű, mégis egységes képe van az emberről. Mindjárt az első oldalon olvasható az a legfontosabb szövegrész, amelyhez minden szerző hű, akinek munkájából bármit is megőrzött ez a könyv. Az első tétel kimondja az emberről, hogy teremtmény; létét nem önmaga erejéből bírja, hanem kapta, és ezért tartozik is vele. Az embert a többi teremtmény közé sorolja azonos származása: Teremtője mindannyiukhoz képest transzcendens. Kiemeli viszont a létezők sorából az a tény, hogy Isten csak őt alkotta saját „képére és hasonlatosságára”.

A szöveg ennél közvetlenebbül is szól az állatokról. Azt olvassuk, hogy Isten azért teremt az embert, hogy uralkodjon az állatok felett, majd ezt meg is parancsolja neki. A Genézis szerint az állatok nem léteztek a gondolkodás önálló tárgyaként. Mózes első könyve hangsúlyozza, hogy Isten teremtményei, vagyis alárendelt, függő helyzetűek. Egyik sem lehet Isten, vagy az Istennel azonos. Az ember nem imádhathja őket, sőt még inkább ő az, aki uralkodhat felettük. A legfontosabb, amit az emberről állít a Biblia az, hogy az ontológiai kapcsolatot (teremtettség) felülmúló személyes viszonyban él Istennel, így státusza mai szóval antinomikus. Ennek megfelelően az állatok a többi szövetségre nem lépett létező ebből

a szempontból differenciálatlan csoportjába tartoznak, és szükségképpen szorulnak ki a Biblia témáinak fő vonalából, amely Isten és ember párbeszédének alakulását kíséri nyomon. Még az a szó is, amelyre az állatvédők a zsidó-keresztény kultúra általuk kifogásolt magatartását visszavezetik, melyet a Bibliában Isten mond ki, hogy ti. az ember szerepe a földön az uralkodás, sokkal inkább szól Isten és ember viszonyáról, mint az állatokról. Az *uralkodás* nem azt jelenti itt, amit a társadalom- és politikatörténetben. Ha ez utóbbi, sajnos mára egyedülivé lett jelentésben olvassuk a bibliai *uralkodás*-t, akkor ez valóban kifogásolható gyakorlatot tesz lehetővé az állatokkal szemben. Eredetileg azonban másképp értették ezt a szót. Az az uralkodás, amellyel az embernek az állatokhoz kell viszonyulnia, tükörképe annak, ahogyan Isten uralkodik az ember és a világ felett. Erre az uralomra a gondviselő magatartás a jellemző, mely leginkább a választott nép életében nyilvánul meg: háborúban és békében vele van az Úr, segíti és inti a szövetség megtartására, a népnek leginkább megfelelő életforma megőrzésére. Bár Isten és az ember közötti távolság mérhetetlen, a Bölcsesség könyve szerint Isten nagy tisztelettel viseltetik az ember iránt.

Ugyanígy kell uralkodnia az embernek is a világon, hiszen Isten képére teremtett, szentnek kell lennie, mert a Mennyei Atya is szent. Ez a rejtett tanítás az Újszövetség lapjain válik igazán kifejtetté, amikor Jézus az utolsó vacsora lábmosás-jelenete alkalmával a saját szolgáló cselekedetét, melyet hangsúlyozottan mint úr hajt végre, tanítványai elé is célul tűzi. A biblia szerint akkor helyes az ember viszonya a természethez, ha benne Isten keze nyomát látja, ha az Ő ajándékának tekinti. A természet értékes, de nem másért, mint teremtettsége, ontológiai státusza miatt. Mikor a törvénykezés a szombati nyugalom parancsát az állatokra is kiterjeszti, vagy mikor Jónás könyvében az állatoknak is vezekelniük kell az emberekkel együtt, és Isten azzal érvel Ninive megkímélése mellett, hogy ott az emberek mellett állatok is vannak, akkor ember és állat egyaránt mint teremtmény van elgondolva, mindkettejüknek ennek megfelelően vannak feladatai, és ezért érdemelnek kíméletet. Mindannyiszor viszont, amikor a teremtményeket nem Istenhez viszonyítva, hanem egymáshoz hasonlítva szemlélik a bibliai szerzők, különbséget tesznek ember és állat között, mégpedig alárendelő különbséget.

Ha a Biblia nem is figyel kimondottan az állatokra, a keresztény filozófia és teológia reflexiós hori-

zontjának tágulása azt eredményezte, hogy az állatok is meggondolandó témává váltak: tisztázni kellett a státuszukat, csakúgy, mint a többi létezőt is. Ehhez a kereszténység a részesedés filozófiai fogalmával élt. Eszerint minden létező más-más mértékben részesedik a lét teljességéből, Istenből, az Ő tökéletességéből. Hierarchia alakul ki, melyet az életelen dolgok, a növények, az állatok, az ember és a szellemi létezők alkotnak. A hierarchia minden tagja jó, egyszerűen azért, mert van. (Természetesen itt nem erkölcsi értelemben beszélek jóról, hanem ontológia szempontból.) De a léte csak azért érték, mert a Létből részesedik. Ha az embert körülvevő világ pusztá adottság lenne, nem számíthatna semmi tiszteletre. Mivel azonban minden Isten teremtménye, az Ő dicsőségének hordozója, önmagáért érdemel tiszteletet abban a mértékben, amennyire az isteni tökéletességéből részesedett, nem pedig valamiféle érdek vagy bármi külsődleges szempont miatt. Végső soron persze Istentől származik a teremtménynek méltósága, de mivel a most taglalt modell szerint Isten nélkül nincsen semmi, és minden annyira van, amennyire részesedik belőle, ezért ez a méltóság mégsem külső forrásból ered. Mindez azt is jelenti, hogy a teremtménynek kijáró tisztelet nem választható el az Isten tiszteletétől. Ily módon a vallásos ember egész élete istentisztelet. Aki viszont nem értéküknek megfelelően becsüli a világ dolgait, hanem akár jobban, akár kevésbé tiszteli őket, mint ahogy az lényegüknek megfelelő, az Isten ellen vét.

Ha valaki az állatokat nem azért tiszteli és védi, mert többek önmaguknál, hanem csak önmagukért, a maguk immanenciájában, akkor olyan dolgot kell abszolutizálnia (mint például az életet), amely kultúránk szemében nem abszolút. Az állatvédő mozgalmaknak azért kell a Bibliához fordulniuk, mert így remélnék mégiscsak alapot nyerni különben megalapozhatatlan érvelésüknek.

Ez a megalapozás a Biblia segítségével sem hajtható végre, legfeljebb, ha olyan önkényes olvasókat hozunk létre, melyek ellen már a józan ész is tiltakozik. Ingrid Newkirk már említett Izaiás-értelmezése (amelyben mint civakodó gyerekeket, kibékíthetőnek hiszi az oroszlánt és a bárányt) éppen ilyen. Ahogy egyre inkább terjed a Biblia olyan olvasási módja, amely az egyes szövegrészeket az egészből kiszakítja és így értelmezi (vagy egy tetszőleges másik részlet mellé illesztve), úgy válik mind láthatóbbá, hogy az ilyen módon nyert igazságokat többé nem a Biblia, hanem az értelmező személyes tekintélye alapozza meg. Az önkényes olvasás legbizto-

sabb ismertetőjele, hogyha valaki saját nézeteinek alátámasztására forgatja a Bibliát, és nem éppen fordítva, azért, hogy belőle merítse gondolatait.

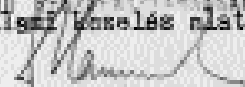
Ha végezetül a címben feltett kérdésre felelni próbálok, azt kell mondanom, hogy az eddig mondottak ellenére is vannak az állatoknak jogai. Néhány országban kimondták a fajok némelyikére, és törvény szankcionálja megsértésüket. De ez csak a formális megoldás; ennek megállapítására felesleges lett volna az eddigi gondolatmenet. A kérdés nyilvánvalóan arra irányult, hogy azt gondoljuk meg, van-e joga *valójában* az állatnak. A válasz így az, hogy bár sokan küzdenek azért, hogy legyen, mégisincs. Ha ténylegesen ez utóbbi az a kérdés, ami foglalkoztat bennünket, és nem más hasonló; ha igazán arra vagyunk kíváncsiak, hogy mi az, ami feltétlenül, lényegénél fogva illeti meg az állatot, függetlenül attól, hogy szánalmunkat felkelti-e vagy sem, akkor be kell látni, hogy még az élete sem ilyen. A keresztény metafizikus szemlélet egyfaja szentséggel ruházza fel az állatokat és az egész teremtett világot, ezért az így gondolkodó ember tisztelettel tekint rájuk, de nem beszél a jogaikról. Méltóságukat abban látja, hogy betölthetik azt a szolgáló szerepet, amely rendeltettek. Az a gondolkodás pedig, amely elvesztette a

lényeg fogalmát, nem képes megalapozni semmiféle jogot. Az ember esetében úgy hozta a történelem, hogy erre nem is kényszerült rá, de az állatoknál más a helyzet. Ameddig csak fel tudjuk tenni a kérdést, hogy *valójában* vannak-e jogai az állatoknak, addig mindig csak nemmel felelhetünk, vagy legalábbis adósak maradunk a jól megalapozott igenlő válasszal.

A Nyugat, miután „tisztázta” az állatok helyzetét, tovább fog merészkedni megkezdett útján, és újabb ponton kezdi ki a metafizika örökségét. A létezők hajdani hierarchiájának következő fokozata, a növényvilág kerül a figyelem középpontjába. Mivel már nem lehet majd lényegi különbséget látni ember és növény között, hiszen egyre kevésbé tudjuk, mi az a *lényeg*, előbb utóbb a növények jogai is szóba kerülnek. Mindenekelőtt a fáké, hiszen azokban ismerjük fel leginkább magunkat. Mások kegyetlenségét úgy próbáljuk majd magunktól még távolabb tartani, hogy fatestvéreinkre is kiterjesztjük a minket védő védett övezetet: hogy jogokkal ruházzuk fel őket. Saját kegyetlenségünket pedig azzal leplezzük (magunk előtt is), hogy látványos gesztust gyakorolunk a fák felé. Olyan lesz ez, mint mikor Ágnes aszony a patokban fehér lepedőjét mossa.

Aztán jogokat kapnak a kövek is. Először persze csak a szépen faragottak.

RIMAMURÁNY-SALGÓTARJANI VASMŰ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
BUDAPEST, V, MÁDOR-UTCA 26. E. EMELET.

Levélk. jelsz. és száma Ty 3433	Levélk. jelsz. és száma Du 57
Dátum 1946. III. 16.	Dátum 1946. III. 19.
Tárgy: Lé elhullás.	
Sajnálattal vetjük tudomásul, hogy a farkaslyuki Gyöngyi nevű 17 éves herélt bányaló elszerezésével és belegyűzésével adjuk, hogy a szükséglet kielégítésére egyelőre <u>2 pár bányalovat</u> vásárolhasson.	
Jó szerencsét! RIMAMURÁNY-SALGÓ-TARJANI VASMŰ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG Eligazítók elnöke alatt minisiteri biztos.	
Bányaispéktársaság, Ün.	